

De seksuele opvoeding binnen de opvang

Leidsters aan het woord

Leidsters hebben regelmatig te maken met de seksuele ontwikkeling van kinderen op de groep. Zij vinden het belangrijk om kinderen hierbij te begeleiden. Dit blijkt uit een onderzoek naar de seksuele opvoeding. Toch ligt dit minder gemakkelijk dan andere aspecten van de opvoeding. Want: hoe doe je dat? En: wat vinden ouders hiervan?

Het onderzoek *De seksuele opvoeding. Ervaringen van moeders en leidsters* is uitgevoerd in samenwerking met drs. Astrid Onderwater en onder leiding van prof. dr. Jo Hermanns. Het onderzoek is gefinancierd door het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek Seksualiteit. Er zijn voor dit onderzoek 50 leidsters van verschillende organisaties voor kinderopvang geïnterviewd. Tijdens het interview vertelden zij wat zij opmerkten van de seksuele ontwikkeling en hoe zij die wilden begeleiden. Ook vertelden zij hoe zij de seksuele opvoeding ervaren.

‘We hebben een meisje dat altijd masturbeert als ze moet rusten. Daarna valt ze prompt in slaap’, vertelt een leidster van de peutergroep. Voor leidsters van jonge kinderen is de seksuele ontwikkeling van kinderen een regelmatig terugkerend gegeven op de groep. Dat is een van de belangrijkste bevindingen van het onderzoek uit 2008 naar seksuele opvoeding (zie kader). De leidsters vertellen dat de algemene opvoeding hun

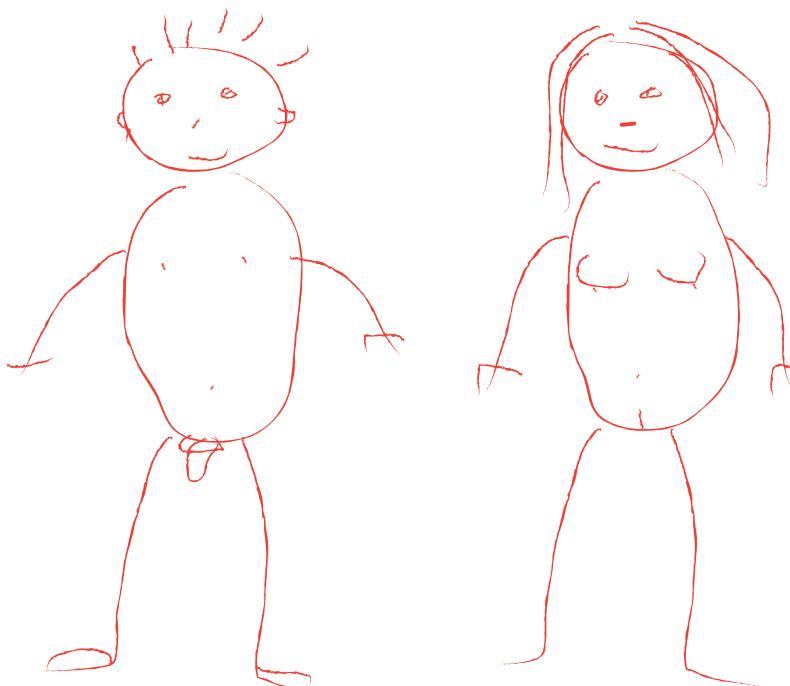
goed afgaat, maar dat zij zich over de seksuele opvoeding wat onzeker voelen. Dit komt onder andere omdat zij het gevoel hebben weinig kennis over de seksuele ontwikkeling te hebben. Een grote groep leidsters heeft hierover tijdens de opleiding weinig geleerd. Veel leidsters zoeken naar bevestiging of naar informatie over de seksuele opvoeding.

Seksuele ontwikkeling hoort ‘erbij’

Opvallend is dat de leidsters de seksuele ontwikkeling heel breed opvatten. Zij zien het als een ontdekkingstocht die parallel loopt aan de algemene ontwikkeling. Over het algemeen vatten de leidsters de seksuele ontwikkeling op als iets wat ‘erbij’ hoort. Ook vertellen de leidsters dat seksualiteit al vanaf jonge leeftijd een rol speelt. Zij zien dat baby’s en peuters eerst hun eigen lichaam ontdekken en daarna dat van andere kinderen. Dit gebeurt bijvoorbeeld als kinderen op de opvang gezamenlijk gaan (leren) plassen op de wc’tjes en zichzelf en elkaar willen aanraken. Deze jonge kinderen worden zich bovendien bewust van gevoelens die bij lichamelijke haren horen.

Leidster van een peutergroep: ‘De kinderen kleden zich samen uit en dan gaan ze bij elkaar kijken. De rompertjes gaan omhoog en dan zien ze een blote buik, dat is natuurlijk interessant. En als de luiers aangaat, is het ook weer van: “Oh, wat heeft die?”’

Peuters en kleuters stellen ook vragen over seksualiteit. Zo kan een zwangere leidster vragen oproepen over hoe een baby in of uit de buik komt. Kinderen tot een jaar of zes vertonen meer seksueel getint spel, zoals ‘doktertje’ spelen. Kinderen boven de zes jaar vertonen volgens de leidsters wat minder vaak seksueel getint gedrag. Dat kan komen doordat kinderen dat meer en meer buiten het zicht van volwassenen doen. Maar ook de aard van het gedrag verandert bij de wat oudere kinderen. Zij ontwikkelen volgens de leidsters gevoelens van schaamte en verliefdheid en hebben bijvoorbeeld ‘verkering’ met leeftijdge-

nootjes. Ook stellen zij vaker vragen die betrekking hebben op volwassen seksueel gedrag. Zo vragen kinderen soms naar hun privéleven of willen weten hoe homo's vrijen. Daarnaast worden kinderen vanaf een jaar of tien zich bewuster van hun eigen aantrekkingskracht op de andere sekse en 'spelen' met dit gegeven, aldus de leidsters.

Leidsters die zowel met heel jonge als met wat oudere kinderen werken, merken dat spanning rond seksualiteit voor kinderen een rol speelt in de ontwikkeling. Nieuwsgierigheid is daarbij de belangrijkste drijfveer van kinderen. Opmerkelijk daarbij is dat de leidsters seksueel gedrag bij jonge kinderen vaak 'nog onschuldig' noemen. Bij oudere kinderen vinden zij het belangrijk dit meer te begeleiden. Dit doen zij door bijvoorbeeld informatie over seksualiteit te geven.

De leidsters vertellen dat veel seksueel getint gedrag en vragen gekoppeld zijn aan de leeftijd van kinderen. Kinderen 'groeien' immers ook op andere gebieden in de ontwikkeling en kunnen daardoor steeds meer. Zo raakt een baby zijn geslachtsdelen per toeval aan, terwijl een peuter cognitief in staat is dit plekje te onthouden voor een volgende keer. Op sociaal-emotioneel gebied zal een kind zich bijvoorbeeld eerst in anderen moeten kunnen verplaatsen, voordat het een rollenspel als 'vadertje en moedertje' kan doen.

Leidster van kinderen van acht tot twaalf jaar: 'Laatst riep een kind: "Juf, er is iets met haar baargina!" Dan vertel ik wel dat ze misschien baarmoeder of vagina verwacht. Het zijn kinderen uit groep zeven of acht, weet je. Daar ligt nu een kans.'

Regels en grenzen

De meeste leidsters vinden dat ze de seksuele ontwikkeling van kinderen moeten begeleiden. Net zoals ze dit bij de algemene ontwikkeling doen. Toch wordt er in de algemene opvoeding

Workshop: Seksueel opvoeden, hoe doe je dat?

Tijdens het aankomende KinderopvangCongres geeft Channah Zwiep een vernieuwende workshop over de seksuele opvoeding binnen groepsverband. Hoe reageer jij als een kind opeens aan je billen zit? Of jou vraagt wat 'pijpen' is? Channah bespreekt vaak voorkomend seksueel getint gedrag en vragen van kinderen van 0 tot 12 jaar. Deze workshop bijwonen? Ga naar www.kinderopvangcongres.nl.

bewuster gekeken naar wat kinderen nodig hebben om hun ontwikkeling te stimuleren. De seksuele opvoeding blijkt in de praktijk vaak ad hoc te gebeuren. De leidsters laten vooral jongere kinderen hierbij in enige mate hun gang gaan, bijvoorbeeld als zij elkaars lichaam verkennen. Soms vraagt de situatie op de groep om een reactie van leidsters, omdat zij seksueel gedrag van kinderen 'te ver' vinden gaan. Ze corrigeren bijvoorbeeld als kinderen elkaar uitkleden of bij elkaar aan de geslachtsdelen zitten. De leidsters stellen grenzen en leren de kinderen bepaalde regels aan. Zo leren zij kinderen rekening te houden met andere kinderen, elkaar geen pijn te doen of gevaarlijke dingen bij elkaar uit te voeren. Ook vertellen de leidsters dat de kinderen niet alles in 'het openbaar' kunnen doen. De seksuele opvoeding van jonge kinderen is vooral gericht op het 'bijsturen' van seksueel gedrag. Bij kinderen vanaf een jaar of acht is voorlichting ook belangrijk, vinden de leidsters. Hoewel de leidsters wel met de kinderen willen praten over seksualiteit, gebeurt dit eigenlijk weinig. Daarnaast gaan de leidsters niet al te gedetailleerd op vragen van kinderen in.

'Doe ik het goed?'

De leidsters zijn over het algemeen wel vrij voorzichtig in de seksuele opvoeding. Dit heeft verschillende oorzaken. Zo denken zij dat de manier van begeleiden invloed heeft op de (latere) seksuele gezondheid. Ze willen kinderen daarom bijvoorbeeld niet te streng benaderen. Tegelijkertijd vinden zij het belangrijk om seksueel gedrag van kinderen te corrigeren. Kinderen moeten immers leren omgaan met elkaar en zichzelf, aldus de leidsters. Veel leidsters twijfelen daarnaast eraan of zij de seksuele opvoeding 'goed' doen.

Leidster van kinderen van nul tot vier jaar: 'Als je bij de kleintjes in het begin de luier opendoet en het kind grijpt naar de geslachtsorganen, dan denk ik: Wat is nou wijs om te doen op dat moment? Ik weet natuurlijk zelf wel dat ik niet die handen weg moet trekken, maar wat nou het beste is om te doen?'

Pedagogisch beleid

Seksualiteit is volgens veel leidsters een onderwerp waarover iedereen anders denkt. Zij beseffen dat veel ouders minder open kunnen zijn over seksualiteit dan zijzelf. Zij houden om die reden ook rekening met de ideeën van ouders. Omdat er niet vaak gepraat wordt over het onderwerp, moeten leidsters dit vooral zelf inschatten. Toch stemmen zij hun pedagogisch handelen in grote mate op hun inschatting af. Ook vragen de leidsters zich vaak af welke rol zij in de seksuele opvoeding hebben. Daarnaast vermoeden ze dat ook niet alle collega's blij zijn met een meer open seksuele opvoeding op het werk.

Leidster van kinderen vanaf vier jaar: 'Het is een moeilijk onderwerp. Want: hoeveel vertel je kinderen en wat vertel je niet? Wat mag je bijvoorbeeld vertellen van de leiding van de instelling? En wat doe je als ouders zeggen: "Ik wil niet dat mijn dochter weet hoe kinderen geboren worden"? Dat is een dilemma.'

Veel leidsters missen ook een pedagogisch beleid of een gezamenlijke werkwijze rond seksualiteit op de instelling. Wel is er meestal in negatieve zin aandacht voor seksualiteit, in de vorm van een *protocol seksueel misbruik*. Het gebrek aan een positief pedagogisch kader voor de seksuele ontwikkeling, maakt het ingewikkeld om op 'eigen houtje' te handelen, volgens de leidsters. Een aantal instellingen heeft wél een pedagogisch beleid voor seksualiteit. Zij bieden de leidsters hiermee bijvoorbeeld afspraken over de grenzen van seksueel spel en intimiteit tussen kinderen en tussen volwassenen en kinderen. Ook stellen zij regels op voor buiten spelen bij mooi weer, of geven ze suggesties voor namen voor geslachtsdelen die op de instelling kunnen worden gebruikt. Zo kiezen een aantal instellingen er bewust voor kinderen te leren hoe ook de intiemere lichaamsdelen genoemd worden.

Peuterleidster: 'Als we gaan zwemmen moeten alle kindjes wel wat aan. Omdat je niet weet wie er in de buurt zitten en het wel leuk vinden om te kijken. Daarvoor nemen we de kindjes in bescherming.'

Steunbehoefte

De meeste leidsters die de seksuele ontwikkeling van kinderen willen begeleiden, moeten zélf het wiel uitvinden. Een groot deel van hen heeft daarbij behoefte aan opvoedingsondersteuning. De leidsters willen bijvoorbeeld vaker met collega's en ouders over de seksuele ontwikkeling kunnen praten. Zo lijkt het hun prettig als er een deskundige op de werkvloer komt die dit begeleidt of een workshop geeft. Daarnaast willen veel leidsters vooral méér informatie over seksualiteit. Zo wenst een deel van hen boeken over de seksuele ontwikkeling op de instelling. Dan kunnen zij dit als naslagwerk gebruiken. Veel leidsters hebben daarnaast behoefte aan een pedagogisch beleid over de seksuele opvoeding. Dit zou in samenspraak met het team moeten worden ontwikkeld, aldus de leidsters. Hierbij geldt dat de seksuele opvoeding vraagt om een positieve invalshoek. Ook is een open houding over seksualiteit essentieel, waarbij het belang van de ontwikkeling van het kind het uitgangspunt is. •

Informatie

Literatuur

Zwiep, C.S. (2008). *De seksuele opvoeding. Ervaringen van moeders en leidsters*. Amsterdam: Kind&Zo.

Zwiep, C.S. (2005). *Kinderen en seksualiteit. Pedagogische begeleiding in de kinderopvang*. Amsterdam: SWP.

Voor informatie over de publicaties en workshops:

Pedagogisch projectbureau Kind&Zo: info@kind-enzo.nl

